

Teză de abilitare

IDENTITATE ȘI SCHIMBARE SOCIALĂ.

Cartografii ale dimensiunilor culturale, strategiilor de structurare a sinelui și ale tiparelor valorice și atitudinale transgeneraționale din România postcomunistă

Alin Gavreliuc

Rezumat

Cercetările pe care le-am realizat în ultimul deceniu au optat pentru o abordare interdisciplinară, reunind perspectivele proprii psihologiei sociale, etnopsihologiei și psihologiei interculturale și au fost articulate în jurul studierii diferitelor specii de identități sociale în schimbare din România postcomunistă.

Primul ansamblu de cercetări au vizat examinarea Banatului imaginar și a identităților traumatiche (Gavreliuc, 2002b, 2003/2006, 2011a). Recurgând la o lectură precumpănitor calitativă a socialului – prin intermediul interviurilor de istorie orală – s-a putut evidenția capacitatea subiecților individuali de a-și reconfigura în planul orientării valorice calificarea propriului destin social, convertind simbolic lumea lui "a avea", de care au fost puternic deposedați, cu lumea lui "a fi". Astfel, subiecții care au experimentat o experiență socială traumatică (deportarea) se arată a fi exponenții unei identități sociale pozitive, angajante, capabile să domine discriminările politicului.

În această perioadă am analizat și raporturile interetnice și interregionale din Banat, indicând cum pentru "românul" bănățean, imaginea "celuilalt etnic" ("german", "sârb", "maghiar") este mai favorabilă decât imaginea "celuilalt regional" ("moldovean" sau "muntean"), fapt generat de partajarea cu cel dintâi a unei relații reciproc recompensatoare înrădăcinată istoric (Gavreliuc, 2002c, 2003/2006, 2011a). Mai mult, urmărind dinamica acestor relații, s-a constatat cum tiparul raportărilor interetnice și interregionale se conservă pe parcursul ultimului deceniu, înfățișând imaginea unui Banat în care raportările interetnice sunt mai generoase decât în restul țării, dar se stabilizează la un prag mai critic – în privința calificării "celuilalt" – în raport cu începutul anilor 2000 (Gavreliuc, 2011a).

O temă majoră a reprezentat-o și examinarea hărții capitalului social din regiune, a raporturilor simbolice ”centru”-”margine” și a formelor de devianță tolerată (Gavreliuc, 2002c, 2003/2006, 2008, 2011a; Gavreliuc, Jinaru, & Gavreliuc, 2009; Gavreliuc, Maricuțoiu, 2005). Pledînd pentru o ideologie policentrică în politicile publice, bilanțul evaluativ descrie bogăția capitalului social bănățean (cu speciile de încredere asociate) în raport cu alte regiuni ale României, dar și prezervarea unei atitudini generale foarte negative privitor la politica ”centrului” față de nevoile ”provinciei”, indiferent de orientarea politică a celor care au administrat România în ultimele mandate.

Un alt ansamblu de cercetări au fost reunite în jurul temei dimensiunilor culturale din mediul organizațional, în general, și din mediul educațional, în particular, operaționalizînd două paradigme majore în psihologia interculturală (modelul Hofstede și modelul axiomelor sociale) (Gavreliuc, 2009, 2011a, Gavreliuc & Gavreliuc, 2012, Gavreliuc, Cîmpean, Gavreliuc, 2009). Studiile semnalate teoretizează o specie aparte a individualismului în mediul organizațional românesc, calificat drept autarhic. Rezultatele atestă cum cohorte tinere și profesorii din mediul universitar, în raport cu cohorte mai vîrstnice și cadrele didactice din mediul pre-universitar se arată a fi cu o distanță față de putere, evitarea incertitudinii mai ridicată sau cu un cinism social mai pronunțat, fapt care ilustrează achiziționarea unei strategii relaționale funcționale în sistem caracterizate de autoritarism interpersonal, fatalism și duplicitate.

Studiile centrate pe relația dintre apartenența regională sau etnică, pe de o parte, și variabilele individuale (comportamentul parental, stilurile atribuționale, depresia, performanța școlară), pe de altă parte, au conturat rolul factorilor culturali în modelarea specifică a profilelor atitudinale și comportamentale individuale, precum și impactul exercitat de factorul regional în generarea unor disparități în comportamentul parental și alocarea resurselor pentru reușita educațională (Gherasim, Butnaru, Gavreliuc, Iacob, 2013).

Un alt corp de cercetări au reliefat existența unor patternuri valorice și atitudinale transgeneraționale în România contemporană (Gavreliuc, 2011b, Gavreliuc, 2012a). Studiile confirmă ipoteza *la longue durée* (conservarea structurilor valorice și atitudinale fundamentale, în pofida rupturilor istorice). Astfel, straturile sociale investigate pe eșantioane regionale generaționale reprezentative sunt caracterizate prin prevalența transgenerațională a valorilor conservatoare, dar și a atitudinilor asistențiale și dezangajante, fapt care poate furniza o explicație mai coerentă a inconsistențelor din viața publică românească. Totodată, aceste

studii longitudinale au urmărit în chip special și portretul unei generații problematice („decreștii”, cohorta expusă consecințelor decretului 770/1966 al lui Nicolae Ceaușescu de interzicere a avorturilor), care a ajuns astăzi în nodul rețelelor sociale, semnalând vulnerabilitățile identitare ale acestei generații.

Studiile centrate pe activarea unor scenarii comportamentale (implicite sau explicite) în contexte urbane, elaborate în paradigma constructivismului social și a psihologiei narative, au dezvoltat conceptul de autism social, descris ca proces de grup prin care se produce ”înstrăinarea comunitară” și ”însigurarea alături de celălalt” (Gavreliuc, 2011a, 2012b).

În sfârșit, cercetările derulate pe topica motivațiilor identitare în context cultural, care au agregat date din 37 de culturi naționale (printre care și România), au testat ideea care susține că motivele mobilizate pentru a obține o identitate distinctă sunt precumpănitor achiziționate prin procese socializatoare specifice societăților individualiste (Becker, Vignoles, ..., Gavreliuc et al., 2012; Owe, Vignoles, ..., Gavreliuc et al., 2013). Analiza pe care am efectuat-o a indicat că motivele activate pentru dobândirea distinctivității nu sunt mai puțin saliente în culturi colectiviste. Oricum, s-a observat că individualism-colectivismul moderează felul în care calificarea subiectivă a distinctivității este construită: aceasta fiind asociată în mai mare măsură cu diferențierea și separarea în culturi individualiste și mai pronunțat cu poziția socială în culturi colectiviste.

În perioada următoare cercetările mă voi focaliza înspre aprofundarea tematicilor deja analizate: dinamicile interetnice și interregionale din Banat, studiul dimensiunilor culturale și strategiilor de structurare a sinelui, examinarea profilului identitar al generației ”decreștilor”, scenarii comportamentale în spațiul urban, în vederea adâncirii cunoașterii acestor teme cu miză pentru înțelegerea schimbărilor din România contemporană.